

Preobražaj Saveza komunista Jugoslavije i problemi dogradnje koncepcije opštenarodne odbrane

Potpukovnik prof. dr *MIROSLAV HADŽIĆ*

U tekstu se razmatra odnos preobražaja Saveza komunista Jugoslavije i dogradnje koncepcije opštenarodne odbrane. Radi se o pokušaju utvrđivanja stepena i sadržaja povezanosti ta dva procesa radi identifikovanja i evidentiranja njihovih reperkusija na koncepciju i sistem opštenarodne odbrane, odnosno odbrambenu sposobnost Jugoslavije. Polazna autorova pretpostavka sadržana je u stavu da se s obzirom na počete i najavljene reforme i promene u društvu, odnosno Partiji, može očekivati i menjanje karaktera i domena uticaja Saveza komunista na koncepciju i sistem opštenarodne odbrane. Budući da se radi o složenim i protivurečnim krizno-reformskim procesima, čija rezultanta ne može biti predviđena s većom pouzdanošću, autor je, na osnovu delimičnog uvida u stvarnost konstruisao početne pretpostavke o mogućim ishodima preobražaja Saveza komunista i reformi društva.

Projekti reformi političkog i ekonomskog sistema objektivno vode stvaranju novog društvenog sistema. Iz toga će nužno slediti uspostavljanje novih odnosa i nadležnosti redefinisanih i novostvorenih društvenih i političkih subjekata. Država i njeni organi će perspektivno poprimati nadstranački karakter i sticati funkcionalnu samostalnost od tekućih političkih procesa i promena. Najavljene vladine reforme društva i sistema direktno se reflektuju na odnos Partije i koncepcije opštenarodne odbrane. Politička pozicija i moć Saveza komunista Jugoslavije radikalno se menjaju. Vladinim projektom su napušteni postulati partijske vizije socijalizma, odnosno integralnog samoupravljanja. Time su počete i promene u dosadašnjem odnosu Partije i državnih organa. Postepeno se kida direktna sprega, a nastaje parlamentarno posredovan odnos. Iz toga nužno sledi i značajna izmena dosadašnje pozicije Partije u koncepciji i sistemu opštenarodne odbrane. Autor smatra da je, zbog svega toga, nužno preispitati i valjanost idejno-političkih postulata i dimenzija koncepcije opštenarodne odbrane.

Utvrdjivanje *stepena i sadržaja povezanosti* preobražaja Saveza komunista Jugoslavije i dogradnje koncepcije opštenarodne odbrane otvara mnoštvo zbiljskih, teorijskih i metodoloških problema. Zadati naslov referata ne obuhvata svu

složenost postavljenog problema. Njime je samo naznačena jedna od bitnih relacija i konsekvenci aktuelnog trenutka jugoslovenskog društva. U odnosu – dosadašnjem i sadašnjem – Savez komunista Jugoslavije i koncepcija opštenarodne odbrane sadržani su, doduše višestruko posredovano, svi relevantni činioci. U tom prostoru prepliću se temeljni i aktuelni društveni i politički procesi i sustižu njihove trenutne i trajne, pozitivne i negativne posledice. Zbog svega toga, teorijski je neizvodljivo navedenu relaciju *izolovano* tretirati. Tek u zatečenom društvenom i političkom kontekstu moguće je saznati karakter i smer međusobnog uticaja preobražaja Saveza komunista Jugoslavije i dogradnje koncepcije opštenarodne odbrane. Analiziranje relacionih sadržaja pretpostavlja spoznaju suštine društvene i partijske krize. Što je još važnije, analiza nužno vodi u procenjivanje valjanosti, odnosno predviđanje mogućih ishoda reformi sistema i promena u društvu. Istovremeno, analiza obavezuje i na, barem preliminarno, identifikovanje i evidentiranje *reprekusija* tih procesa *na koncepciju i sistem opštenarodne odbrane, odnosno odbrambenu sposobnost Jugoslavije*. Tek realizacijom naznačenih predradnji biće moguće razmatranje problema dogradnje koncepcije opštenarodne odbrane.

Značajnu teškoću u nameravanoj analizi pričinjava nemogućnost preciznog određenja sadržaja korelata „preobražaj SKJ” i dogradnja koncepcije opštenarodne odbrane. Njihova, naslovom implicirana, pozitivna korelacija počiva na, bar, upitnim pretpostavkama. Naime, i dalje je otvoreno pitanje da li se Savez komunista Jugoslavije može, a ako može kako i u kom smeru preobraziti. Iz toga sledi i pitanje da li će preobraženi SKJ, odnosno njegovi delovi, imati isti društveni (ustavni) status i dosadašnju političku moć. Tekuće promene i reforme u društvu, a posebno akutna kriza Saveza komunista Jugoslavije jasno indiciraju preraspodelu političke moći u društvu i samoj Partiji. Na osnovu toga, lako je pretpostaviti da će se *nužno menjati karakter i domet upлива SKJ na koncepciju i sistem opštenarodne odbrane*. Već samoproklamovana demonopolizacija Partije potvrđuje prethodnu pretpostavku, a počete reforme ekonomskog i političkog sistema čine je, tako reći, izvesnom.

Prvi problemi proizilaze iz dosadašnje *dvojnosti političkog bića i društvenog statusa Saveza komunista Jugoslavije*. Partija

je do sada istovremeno funkcionisala kao nevladajuća politička organizacija, ali i kao tvoreći subjekt političkog sistema i posednik presudne moći u njemu. Na osnovu toga su tekla dva prividno nezavisna, a u osnovi protivurečna procesa. Od 6. kongresa Partija stalno pokušava da se razvlasti. Uporedo se povećavala njena institucionalna moć, da bi vrhunac dostigla ustavnim garantovanjem političkog monopola. Shodno tome, ona je po dve osnove presudno uticala na oblikovanje i sistemsku izvedbu Konceptije. Prvo, podvođenjem sistema odbrane pod politički sistem i, drugo, partijskim organizovanjem pripadnika oružanih snaga. Iz toga je, logično, sledilo ideološko i političko determinisanje konceptije i sistema opštenarodne odbrane partijskim projektom socijalizma i jugoslovenskog društva. Rezultat je visoka ideologija i politička posredovanost¹ njihovih vojnih sadržaja. Stoga, nastaje problem kako u procesu kritičkog preispitivanja konceptije opštenarodne odbrane *razlučiti i revalorizovati njene ideološko-političke i vojne dimenzije*. Drugim rečima, problem je kako utvrditi koji su postulati, sadržaji i vrednosti izdržali probu vremena i zbilje. Odnosno, kako utvrditi koji su elementi i dimenzije konceptije *nekorespondentni* sadašnjoj i, reformom naznačenju, budućoj stvarnosti jugoslovenskog društva.

Sledeća grupa istraživačkih problema nastaje povodom upotrebljivosti važećih analiza i ocena jugoslovenske stvarnosti. Javnom, a parcelisanom scenom dominiraju brojne, različite i dijametralno suprotne ocene i prognoze. Različito se razumeju uzroci, suština i opseg krize. Još veće razlike postoje u ponuđenim programima njenog razrešenja. Istovremeno, krizno-reformska stvarnost je prepokrivena *ideologijskim interpretacijama različitog predznaka*. Zajedničko im je to, da ideologijskim posredovanjem stvarnosti dodatno podstiču, krizom nastale, *svakovrsne političke iracionalnosti*. Masovnim bekstvom, još neuspostavljenih, građana u nacionalne (nacionalističke) „zabrane”, stvorena je socijalna osnova za politički problematične i egzistencijalno neizvesne intervencije u zbilju. Po meri izbornog ozbiljenja, novonastale projekcije i politički programi uređenja republičkih društava i jugoslovenskog

¹ O tome svedoče i rezultati nekih istraživanja o odnosu studenata prema nastavnom predmetu opštenarodna odbrana i društvena samozaštita. Prema njima, oko 72 odsto ispitanika smatra da taj predmet treba osloboditi preterane ideologizacije (uporedi: „Borba”, 7. maj 1990, str. 8).

državnog prostora najavljuju još neizvesniju blisku budućnost. Sve to otežava analitičko probijanje do temeljnih društvenih procesa. Problem je kako razdvajati pojavno od suštinskog, realno od irealnog, proklamovano od stvarnog itd.

Figurativno rečeno, jugoslovensko društvo i njegovi subjekti trenutno pohađaju *kratak kurs nedoživljene istorije*. Istorijsko vreme se zgusnulo. U sadašnjosti su se srele različite prošlosti i budućnosti. Bivša budućnost je postala prošlost. Ali, zato, bivša prošlost preti da postane budućnost. U ime neizvesne budućnosti međusobno se bore snage prošlosti. Prošlošću se želi ukinuti budućnost sadašnjosti. Međutim, do budućnosti sadašnjost može stići jedino preko prošlosti. Istorijski preskočene lekcije se kad – tad moraju naučiti. Pametna sadašnjost ne ponavlja sopstvenu, već uči iz civilizacijski potvrđene prošlosti. Ona je za nju uslov ulaska u budućnost.

Nemali problem u nameravanom razmatranju, a posebno u dogradnji Konceptije, biće zatečeni individualni i grupni *psihološko-emocionalni, vrednosno-saznajni i političko-interesni* sklopovi. Kriza nejednako zahvata različite pojedince, društvene grupe i slojeve. Različitim intenzitetom se reflektuje na njihov zatečeni društveni i politički status, različito im ugrožava bazične i konkretne interese i potrebe. Istovremeno, i moć političkog uticaja na krizu, tj. reformu, nejednako je raspoređena. Iz toga nužno slede i različite, pojedinačne i grupne, reakcije na zbilju.

Temeljna kriza društva sadrži i krizu morala, krizu sistema vrednosti i ideologijskih uverenja znatnog broja građana. Udružene, one vode i ka egzistencijalnoj krizi pojedinca. Ustaljeni i usvojeni egzistencijalni, ali i dnevni odgovori na izazove života sve su manje dovoljni za razumevanje turbulentne stvarnosti. Veliki deo stečenih odgovora postaje disfunkcionalan. Tendencijski se povećava nekonzistentnost stavova i ponašanja pojedinaca i grupa. Radikalnost (neželjenih) društvenih promena i (željenih) reformi sistema izaziva nove, individualne i kolektivne, socijalno-psihološke konflikte. Mada su pojedinačne reakcije nepredvidljive i bez istraživanja unapred nesaznatljive, na osnovu iskustva se može registrovati nastajanje tri preovlađujuća modela odgovora na krizu. Pri tome, treba imati u vidu da se *uvek radi* i o psihološko-ideološkim *racionalizacijama* konkretnih – ekonomskih i političkih

interesa i potreba, odnosno spremnosti ili nespremnosti na njihovo, reformom naznačeno drugačije realizovanje i zadovoljavanje.

Prvi model možemo uslovno označiti kao model „ideološke rigidnosti”. Suština mu je u *emocionalno-saznajnom neprištajanju na stvarnost*, odnosno u svojevrsnom bekstvu od stvarnosti. Osnova mu je u neprihvatanju svih konsekvenci krize i reforme, odnosno u neprištajanju na izmenu stečenih interesa i pozicija. Tada delatni i misaoni odnos prema stvarnosti ostaje u granicama stečenog sistema uverenja i stavova. Zbog svoje disonance sa stvarnošću, takvi stavovi prerastaju u ideološke stereotipije i faktički blokiraju delatni angažman pojedinaca ili grupa.

Drugi model uslovno možemo nazvati „konvertitskom nekritičnošću”. Po njemu se u trenucima krize ili radikalnih promena *dotadašnji sistem kanona, vrednosti i ciljeva lako zamenjuje drugim*. Nosioći takve svesti masovno napuštaju svoja dojučerašnja neupitna verovanja da bi se istim žarom prepustili novonastupajućim ideologijama. S tog stanovišta se, onda, lakše razume pristajanje velikog broja građana uz nacionalističke i druge ispodcivilizacijske programe i pokrete.

Treći model, u najopštijem smislu, možemo imenovati kao „kreativno-aktivistički”. Suština mu je u emocionalnoj i saznoj otvorenosti za *kritičko-upitni odnos prema nasleđenom i sadašnjem*. Iz toga se crpu motivi – pokretači sopstvenog političkog angažmana u reformskom preuređenju jugoslovenske zajednice tragom modernih društava. Međutim, u svim tim varijantama ključni problem njihovim protagonistima biće oslobađanje od iluzije da su *pojedinačna ili kolektivna politička, ideološka i emocionalna volja dovoljne za (ne) menjanje stvarnosti*. A, u vezi sa tim, i da je moguće, odnosno opravdano nametanje sopstvene, parcijalne političke i ideološke volje (i interesa) drugačije mislećim.

Preliminarno naznačavanje teorijskih problema i nemogućnost jednoznačnog razumevanja zahvaćenih procesa, analizu koja sledi čine umnogome *hipotetičkom*. Naime, ako se s osloncem na naučna saznanja i može steći pouzdan uvid u biće jugoslovenskog društva i SKJ, odnosno u suštinu njihove krize, ona nisu dovoljna za pouzdanije predviđanje nastajućih i mogućih promena. Rezultanta krizno-reformskih društvenih

procesa ne nastaje po projekcijama nauke, a još manje po liniji i nameri vladajuće ili pojedinačne političke volje. Drugim rečima, i *korelati* („preobražaj SKJ” i „dogradnja koncepcije opštenarodne odbrane”) i *medij* njihove egzistencije (krizom i reformom menjajuće društvo) u ovom trenutku su *nepoznane*. Stoga će biti nužno, na osnovu ograničenog uvida u stvarnost, konstruisati *početne pretpostavke* o mogućim ishodima kako preobražaja SKJ, tako i dogradnje koncepcije opštenarodne odbrane, a sve to u kontekstu previrućeg društva. Iz početnih, slediće *izvedene pretpostavke* o mogućim sadržajima „preobražaja” i „dogradnje”, odnosno karakteru i smeru sadašnjeg i budućeg interakcijskog odnosa Saveza komunista Jugoslavije i koncepcije opštenarodne odbrane.

Nezavisno od navedenih ograničenja, i u ovom istraživačkom slučaju *nauka je u mnogo povoljnijoj poziciji od politike*. Naime, *nauci je mnogo lakše, pa makar i na hipotetičkoj osnovi, da se ispoštuju logičke i teorijske uzanse*. Politika, *koliko god da uvažava saznanja nauke, ne može, a i ne mora, da ih se pridržava u praksi*. Nauka je obavezna, za razliku od politike, da iz društvenih procesa, reformskih i drugih projekata, *izvodi sve i krajnje konsekvence*. Politika, s osloncem na svoju moć, može te konsekvence da prenebregava, pa i odlaže, a da to zbilja odmah ne sankcioniše. Međutim, bekstvom od konsekvenci ne može se, u krajnjoj instanci, izbeći susret sa istorijskim računom, koji zbilja neminovno, ali uvek naknadno ispostavlja. Stoga, *racionalna politika uvek polazi od svih mogućih konsekvenci i pokušava da predupredi njihove negativne efekte po sebe i društvo*. No, smer kvalitet i domet političkog odlučivanja zavise, pre svega, od karaktera distribucije političke moći u društvu i, na toj osnovi, uspostavljenog odnosa političkih snaga. Međutim, posedovanje dovoljne količine moći za donošenje odluke ne garantuje njeno ostvarivanje. Tek u susretu sa stvarnošću, promenljivom socijalnom i interesnom geografijom društva, počinje provera valjanosti i ostvarljivosti političke odluke. Dakako, to nauku ne oslobađa od odgovornosti za kvalitet politike, ali aktom odluke politička volja preuzima na sebe ključnu odgovornost. Tada bi logično bila da ona prva i snosi posledice svoje (ne) uspešnosti.

Spram navedenog odnosa između politike i nauke, i analiza koja sledi je, irelevantna sa stanovišta konkretne

političke situacije u Jugoslaviji i Savezu komunista. Namere autora ostaju u razmerama manje ili više obuhvatnog i argumentovanog problematizovanja zadate relacije – preobražaja Saveza komunista i dogradnje koncepcije opštenarodne odbrane. Budući da je otkrivanje tih veza moguće jedino u okviru aktuelnog društvenog i političkog miljea, autor se morao upustiti i u sažete analize protivurečnih procesa. Na toj osnovi je i učinjen pokušaj ukazivanja na konsekvence konfliktne transformacije jugoslovenskog društva po koncepciju opštenarodne odbrane. Dakako, radi se samo o jednom razumevanju i interpretiranju, koje, eventualno, može biti uvod u dalja istraživanja.

SAMOUKIDAJUĆI PREOBRAŽAJ SAVEZA KOMUNISTA JUGOSLAVIJE

Tekući preobražaj Saveza komunista Jugoslavije samo je spoljna manifestacija mnogo složenijih i dugotrajnih procesa. Na osnovu unutrašnjih promena, sukoba i neuspeha nije moguće razumeti suštinu *raskršća* na kojem je danas Partija. Preovlađujuća, u osnovi pojednostavljena objašnjenja različito lociraju uzroke i činioce njene krize. Licitira se sukobima između rukovodstava, različitih shvatanja socijalizma i unutarpartijskih odnosa. U „igru” su uvedeni i različiti pristupi Jugoslaviji – konfederalne i federalne opcije. Nude se objašnjenja pozivom na, različito interpretiranu, zajedničku prošlost. Sudeći po tim objašnjenjima moglo bi se pomisliti da su različite urote i (anti)koalicije određivale sudbinu ne samo Jugoslavije i njenih naroda već i socijalizma.

Aktuelna partijska rukovodstva delova Saveza komunista nude, pak, svoja objašnjenja. Odriču se svoje i zajedničke prošlosti i beže u lako obećanu demokratsku budućnost socijalizma blagostanja. Međusobno nikako ne mogu da izmere ko je (bio) veći grešnik, a ko je sada, veći unitarista (separatista). U međusobnim obračunima koriste se nacionalni, istorijsko-mitski, dnevno-politički i budući interesi. Dugotrajne unutarpartijske „igre bez granica” počele su da daju prve rezultate. Pošiljalaca ima bezbroj, a adresant je samo jedan – Savez komunista Jugoslavije.

Pokušaj razumevanja krize SKJ u okviru aktuelnog političkog miljea znači odustajanje od traganja za temeljnim razlozima i suštinom. Bez analize društvenog i partijskog bića, predašnjeg i sadašnjeg, SKJ nema valjanih odgovora. S tog stanovišta, celovita kriza SKJ *krajnja je i istorijska rezultanta njegovog prethodnog delovanja*. U krizi su se stekli, sustigli i prepleli, da bi u njoj postali javni, determinantni činioci partijskog bića. Karakter partijskog bića je odredio sadržaje i domete projekta novog društva. Krah projekta samoupravnog društva, u krajnjoj instanci, samo je saldo prethodnog partijskog mišljenja praktikovanja socijalizma.

Pokazalo se da je društvo mnogo lakše od Partije podnelo krah njenog projekta. Nemoćna da na vreme spozna sudbinu integralnog samoupravljanja i nadiđe ga novim programom, Partija je stalno kasnila za krizom. I, u trenutku kada je zasnovala početni koncept (Prva konferencija SKJ) nije bila sposobna da ga oživotvori. Okupirana i obezmoćena sopstvenom krizom, Partija nije bila sposobna da rešava društvenu. Pozitivna strana partijske krize je tendencijsko osamostaljenje društva i sistema. Pokazalo se da je to bilo presudno za nastajanje politički relevantne snage (Savezno izvršno veće), sposobno da ponudi i realizuje pozitivan program razrešenja krize. Ma koliko zvučalo paradoksalno, takav ishod pogoduje i Savezu komunista Jugoslavije. Oslobođen dela političke moći, prenesene na vladu, dobio je priliku da se preobrazi.

U suštini, proces preobražaja je znak da je SKJ ostao bez identiteta, odnosno da traga za njim. *Preobražajem Partija napušta stari i pokušava da osvoji novi identitet* – samoukida se da bi se ponovo samoproizvela. Dakako, radi se o istorijskoj i kriznoj iznudici, a ne o dobrovoljnom izboru. Očigledno je da SKJ ne može da se samoproizvede dok se Partija ne samoukine. Da bi se samoukinula, što je uvod u preobražaj, mora da ukine sve pretpostavke svoje prethodne egzistencije. Odnosno, da dokine izvore i činioce sopstvene krize, koja ga je potpuno zahvatila.

Svedoci smo krize *socijalnog identiteta* Saveza komunista Jugoslavije. Ona je rezultat spregnutog delovanja dva osnovna razloga. Prvi razlog proizilazi iz činjenice da se (samo) legitimacijski socijalni izvor – radnička klasa – nije uspostavio i dokazao kao subjekt istorije. Do sada radnička klasa ni

empirijski nije postala jugoslovenska. Faktički, ona to nije ni mogla, jer je prvo bila malobrojna a kasnije podeljena. Ekonomski i politički je stalno posredovana i parcijalizovana. Nacionalnim i „zurovskim“ međama, delegatskim sistemom i dogovornom ekonomijom, ostala je s onu stranu politike i moći. Drugi razlog je činjenica da SKJ, i pored svih proklamacija i ustavno-sistemskih reformi, nije uspeo da realizuje konkretne i istorijske interese radnika (radničke klase) u Jugoslaviji.

Ne odustajući od svog klasnog identiteta, SKJ se sada sreće sa novim problemima. Paradoks istorije je, između ostalog, i u tome što su se radnicima u Jugoslaviji onog trenutka kada su počeli da se klasno osvešćuju i organizuju (nezavisni sindikati) počele sužavati mogućnosti da osvoje istorijsku poziciju. Naučno-tehnološkom revolucijom i postindustrijskom strukturom proizvodnje tradicionalna radnička klasa u modernim društvima postepeno nestaje sa pozornice. Tržišno prestrukturiranje jugoslovenske privrede vodi sličnim rezultatima: socijalnoj dezagregaciji radničke klase i nastanku novih slojeva i grupa. Zbog toga ostaje otvoreno pitanje na koju i kakvu radničku klasu će se SKJ sada i ubuduće oslanjati. Inovirano programsko otvaranje SKJ prema drugim socijalnim izvorima, za sada, ne obećava mnogo. Političkim pluralizmom građani su dobili mogućnost izbora. Za to što je taj izbor sada, uglavnom, (jedno)nacionalan zasluga ima i Savez komunista Jugoslavije. Istovremeno, i dugotrajno partijsko sektaštvo i ekskluzivizam daju rezultate. Ranije zapostavljene i marginalizovane grupe i slojevi stvaraju svoje partije. Kidaju se i transmisijski izvori kadrovskog obnavljanja Partije. Utoliko se SKJ tek nalazi pred iskušenjima uspostavljanja novog socijalnog identiteta. Spram tekućih reformi, anahrono bi bilo utočište ponovo tražiti u jednoj klasi ili sloju. Nova pravila političke igre zahtevaju obraćanje svim građanima, koji će prema prepoznatljivosti i ostvarljivosti sopstvenih interesa podržavati, ili ne, Savez komunista Jugoslavije. Pridobijanje novih subjekata – građana zahteva i nov program, a Partija ga za sada nema.

Evidentna je i kriza *programskog identiteta Saveza komunista Jugoslavije*. Dodajući svojim nazivima nova određenja, delovi SKJ javno su se odrekli partijskog programa. U političkoj iznudici sankcionisali su ono što je kriza ustanovila a oni

nisu. Odričući se programa, nisu se odrekli političkog nasleđa. Žele se legitimisati komunističkim nasleđem, ali ne žele i njegove hipoteke. Pozivom na prošlost, koju su odbacili, žele sačuvati (osvojiti) vlast. U tu svrhu su ekspresno proizvedeni novi programi. Na prvim izbornim proverama nisu položili ispit. Pokazalo se da nije dovoljno odbaciti staro i obući novo programsko „ruho”. Posebno ne bez detaljnog obrazloženja.

Novi programski identitet uspostavljao se na nekoliko načina. Teorijsko-idejni sadržaji su crpeni sa više izvora. Iz komunističkog nasleđa je zadržano, ali modifikovano i prošireno, klasno izвориšte i socijalizam kao budući cilj. Od tradicionalne socijaldemokratije preuzete su kritike ranog boljševizma i ključni elementi koncepta „demokratskog socijalizma”. U tom okviru je preuzet i korpus građanskih civilizacijskih i univerzalnih vrednosti. Veza sa savremenim procesima hvatana je uvođenjem ekologije itd. Istovremeno, odbačeni su temeljni postulati sopstvenog i izvornog komunističkog projekta: monizam svojina, politički monizam, klasna borba, diktatura proletarijata, partijska avangardnost, odumiranje države, antikapitalizam, i tako redom.

Eklektički pristup, posebno u političkim programima, principijelno posmatrano nije hendikep. On je, verovatno, i nužan na putu ka novom identitetu. Međutim, politički dometi i efekti su mu omeđeni dvema slabostima. Napuštajući stari program i praksu bez njihove radikalne, teorijske i istorijske kritike, novoimenovani delovi SKJ otvorili su politički prostor svojim rivalima. Neizbežne kritike programa i produkata delovanja dosadašnjeg SKJ zahvataju i njih i dovode im u pitanje politički i moralni dignitet. Nudeći eklektički novi program delovi, a time i ceo SKJ izgubili su stari a nisu uspostavili novi programski identitet. Na programskom nivou teško ih je razlikovati od novonastalih, barem nominalno, prodemokratskih partija. Kada se još ima u vidu da su novi programi delova SKJ dovoljno uopšteni i teško ostvarivi u sadašnjem trenutku, postaje jasnije zašto opada njihov uticaj.

U osnovi samoukidajućeg preobražaja SKJ nalazi se njegova *konstitucionalna kriza*. I u slučaju SKJ osnovni organizacijski princip – demokratski centralizam – pokazao je sve svoje vrline i mane, koje su se ispoljavale na društvenom i unutarpartijskom planu.

Sve dok je demokratski centralizam bio samo unutarpartijski princip davao je, sa stanovišta ciljeva KPJ (SKJ), pozitivne rezultate. Dokazao se kao neophodan preduslov i ključan instrument za politički opstanak u predratnoj, odnosno za političku (ratnu) pobjedu u novoj Jugoslaviji. Međutim, onog trenutka kada je proširen na društvo, postao je, u krajnjoj instanci, kontraproduktivan. Mada se SKJ (KPJ) inaugurisanjem samoupravljanja nominalno odrekao vladanja društvom, u svojoj politici u društvu faktički nikada nije napustio demokratsko-centralistički način odlučivanja. Kombinacijom teritorijalnog i funkcionalnog načina organizovanja, Partija je bila sveprisutna. Pod njenom kontrolom su se nalazile sve sfere života i društvene proizvodnje. Time je obezbjeđeno ostvarenje vrhovne političke volje. Međutim, ostavljen je hijerarhijski prostor za nastanak i ukorenjivanje parcijalnih partijskih volja. Rezultantno je nastao proces, prvo prikrivenog, a onda javnog separiranja jedinstvene organizacije. Prenesen na društvo i ustavno sankcionisan, doveo je do separiranja društva. Povratnom spregom nastaje krajnji produkt: (kongresni) raspad Saveza komunista Jugoslavije.

U unutarpartijskom prostoru demokratski centralizam je proizveo dvostruko negativne efekte. Distribucijom moći u korist rukovodstava učinio ih je politički samostalnim i nezavisnim od članstva. U sprezi sa, na toj osnovi, osvojenom količinom društvene moći produkovana je neograničena politička samovolja. U njenom zahvatu su se našle sve sfere društva od ekonomije do kulture. Nasuprot tome, statutarnom izvedbom demokratskog centralizma članstvo je politički obezmoćeno. Sva njegova politička moć je počinjala i završavala u osnovnoj organizaciji. Stoga, permanentna borba rukovodstava protiv pasivnosti i oportunizma članstva i nije mogla dati rezultate. Kada se još ima u vidu da je između članstva i egzistencije (socijalne sigurnosti i promocije) uspostavljena visoka zavisnost, postaje jasan konformizam članstva. Istovremeno, to objašnjava i stalni priliv i hijerarhijsku dominaciju uglavnom neradničkog članstva.

Krajnji negativni efekti demokratskog centralizma ispoljeni su, što je samo prividno apsurd, raspravama i sukobima između republičkih partija oko demokratskog centralizma. Ni najžešći protivnici, ni najuporniji branitelji nisu dovodili u pitanje opravdanost tog principa u sopstvenim okvirima. Sa-

svim logično, jer im je on omogućavao disciplinovanje sopstvenog članstva. Da je to tako potvrđuje činjenica da je i nakon (delimičnog) konsenzusa o završetku, odnosno nastavku Kongresa, demokratski centralizam napušten samo na saveznom nivou. Pобоljšanjima statuta proširena su pojedina prava članstva, ali ne radikalno. Tako je i u republičkim partijama nastao prelazni period svojevrsnog dvovlašća. Članstvo ima pravo na zadržavanje svog (različitog i manjinskog) mišljenja, ali ne može i dalje da odlučuje o politici rukovodstva. Rukovodstvo je monopolisalo svoju politiku prema Jugoslaviji, SKJ i drugim delovima, ali više ne može sa sigurnošću da računa na podršku članstva.

Uspostavljanjem konsenzusa potvrđena je činjenica da SKJ više ne može (i neće) da postoji na dosadašnji način. Isto tako, da predstoji traganje za mogućnostima jugoslovenske rekonstitucije Saveza komunista koja će zahtevati i organizacijsko redefinisane njegovih budućih delova. Pomenuto redefinisane nije moguće bez programskog definisanja i socijalnog smeštanja. Zato se može reći da je SKJ završio jednu etapu svog postojanja a da još nije stvorio pretpostavke za svoj opstanak.

Sve društvene posledice temeljne krize SKJ još nisu vidljive. Za sada se ne mogu predvideti ni sve posledice po SKJ. Međutim, započete su društvene i sistemske promene koje bitno menjaju njegovu društvenu poziciju. Predlogom ustavnih promena predviđeno je ukidanje monopola Saveza komunista. Time on izlazi iz sistema. Da bi u njega ponovo ušao, ali u drugačijem svojstvu, moraće da pobeđuje na izborima. Uslov za to je da demokratskim putem stekne poverenje građana. To znači, Savez komunista Jugoslavije prestao je da bude „integrativni faktor” jugoslovenskog društva. Ustavnim promenama ostaće i bez „istorijske odgovornosti”. Državnim aparatom će moći da rukovodi samo ako dobije mandat građana, ali na određeno vreme. Sve to ukazuje da SKJ gubi dosadašnje nadležnosti nad državom, te da ih više ne može uspostaviti u starom obliku.

RAZMEĐA JUGOSLOVENSKOG DRUŠTVA

Tvrđnja da su jugoslovensko društvo i Savez komunista Jugoslavije u temeljnoj krizi više nije dovoljna za razumevanje

stvarnosti. Ona posebno nije dovoljna za otkrivanje i/ili prognoziranje budućeg scenarija (radikalnog) razrešenja krize. Na osnovu početne tvrdnje teško se mogu otkriti i proceniti sve posledice tekućih i budućih društvenih procesa. Kriza je inicirala i otvorila *protivurečne tokove* u društvu i Savezu komunista Jugoslavije. Reakcijom na krizu začet su pozitivni reformski zahvati u ekonomski i politički sistem. Međutim, kriza je podstakla i učinila javnim raznovrsne promene u političkom, socijalnom, nacionalnom i ideološkom ambijentu. Na društvenu scenu su stupile raznorodne političke snage, kao nosioci raznosmernih, parcijalnih i globalnih promena. Tendencijski se stvara *nov paralelogram* raznoznačnih i raznosmerno delujućih *ekonomskih i političkih silnica*, čija se rezultanta, za sada, može samo naslutiti, ali ne i egzaktno utvrditi. Otpočeo je i protivurečan proces institucionalne i vaninstitucionalne *preraspodele* političke (i ekonomske) moći.

Nastao je svojevrstan društveni interregnum. Postojeći, posebno politički, sistem je u kriznoj iznudici i reformskom intervencijom, znatno deregulisan i obezmoćen. Faktički je nemoćan da značajnije podupre reforme u jugoslovenskim razmerama, a isto tako i da predupredi ili zaustavi neželjene promene. Reformskim projektom proklamovani novi sistem još nije uobličen i ustavno sankcionisan, te su tekući procesi izvan njegovog delotvornog zahvata. Nasuprot tome, u pojedinim segmentima društva teku promene koje su uvod u stvaranje drugačijeg(ih) sistema. Utoliko je, u ovom kontekstu, nužno sadržinski i pojmovno razlikovati počete *reforme i promene*. Mada semantički neopravdana, rečena distinkcija je zbiljski utemeljena, a time i razložna.

Naime, i bez obzira na deklarativne sličnosti, između *snaga reforme i snaga promena* postoje bitne *teleološke* razlike. Mada spolja nisu lako vidljive, one se jasno ispoljavaju u pristupima razrešenju krize. Ključne razlike nastaju u odnosu prema *zatečenom društvenom, državnom i sistemskom okviru* egzistencije jugoslovenske zajednice. Razloge tome, dakako treba tražiti i u činjenici da je kriza dokazala *temeljnu neintegrisanost jugoslovenskog društva*. Dosadašnji integrativni mehanizmi, pretežno političke i ideološke prirode, pokazali su se neotporni na centrifugalne tendencije. Postalo je jasno da ekonomija nije obavila svoju integrativnu funkciju, što je

i logično s obzirom na njenu trajnu potčinjenost politici. Stoga je, *prvo i pravo pitanje kako i na kojim osnovama je moguća reintegracija jugoslovenske društvene i državne zajednice.*

Politički izraženo, ali i politički instrumentalizovano nezadovoljstvo dominantnih nacional-političkih snaga sadašnjom, a i prethodnom Jugoslavijom čine sve izvesnijom nemogućnost njenog reintegrisanja u zatečenim ustavno-sistemskim okvirima. Snage reforme, uz sve međusobne razlike, jugoslovensku državnu zajednicu *tretiraju kao* (mogući, željeni i nužni) *okvir, odnosno polaznu osnovu* za reformske intervencije u krizu. Znači, misle je kao istorijski nastalu datost, a ne zadatost, posebno ne u sadašnjoj sistemskoj izvedbi, ali i kao neophodnu pretpostavku reformi. Smatraju da reformisanje jugoslovenske zajednice mora teći u skladu sa nagomilanim protivurečnostima i demokratskim artikulisanom, konsenzualnom, političkom voljom svih njenih subjekata. Nasuprot tome, snage promena *radikalnu izmenu, pa i dokidanje jugoslovenske zajednice* poimaju kao prvi i neophodan uslov realizacije sopstvenih antikriznih projekata. Shodno tome, u svoje, više predizborne (vlastonamerne) nego antikrizne, projekte ugrađuju zahteve za ukidanjem konstitutivnih i integrativnih činilaca i mehanizama države Jugoslavije. Odnosno, protive se njihovom vaspostavljanju i stvaranju.

Tako su kriza i političke reakcije na nju proizvele (privedno) paradoksalnu situaciju. Kriza jeste nastala, između ostalog, i zbog temeljne nesaglasnosti partijskog projekta socijalizma sa stalno menjajućim jugoslovenskim društvom. Projekt, i iz njega izvedeni ekonomsko-politički sistem, sa istorijskog stanovišta posmatrano, pokazali su se nesposobnim da amortizuju, a pogotovu da apsorbuju i delatno iskoriste nastajuće promene u društvu. Projekat i sistem jesu permanentno menjani ali, što je i kriza ustanovila, nezavisno od stvarnosti. Time je sve više *povećavan raskorak između nominalnog i faktičkog društvenog stanja*, što je rezultiralo trajnom disfunkcionalnošću ekonomskog i političkog sistema. Analogno tome, i poslednji pokušaji (stabilizacija ekonomskog i dogradnja političkog sistema) oktroisanog reformisanja su propali i ubrzali otvoreno izbijanje krize. Istovremeno, rasla je inkonzistentnost sistemskog okvira i promenjenog društvenog ambijenta. Socijalne, ekonomske, političke i duhovne promene u

društvu dugo su tekle van javne scene. Kada su i izbijale na površinu, racionalizovane su vladajućom, inače instrumentalizovanom, ideologijom. Zato je i bilo moguće da u okviru (prividno) jedinstvenog SKJ godinama uporedo opstaju različiti projekti i prakse političkog i ideološkog delovanja.

Paradoksalnost političkih produkata krize je u činjenici da ona, istovremeno, ali i nejednako, *stvara činioce sopstvenog razrešenja i produbljavanja*. Kriza jeste nametnula reforme, a one su, koliko god usmerene na prevladavanje krize, potencirale i olakšale promene. Sadržaji i dometi reformi omeđeni su zatečenim ustavno-sistemskim okvirima, a promene nisu. Na toj osnovi nastaju dve, međusobno suprotne tendencije. Po meri reformi stvaraju se pretpostavke za postepeno dokidanje izvora i činilaca krize. Uporedo nastaju i pretpostavke ustavnog sankcionisanja i sistemske operacionalizacije nastalih i nastajućih društvenih promena. Utoliko se može reći da je reforma i *pokušaj ovladavanja promenama*, odnosno racionalnog korišćenja i usmeravanja, promenama produkovanih, društvenih energija. Znači, u krajnjoj instanci, kriza i reforme objektivno pogoduju promenama. U toj činjenici je i sadržan paradoks. Naime, krizom i reformom na javnu scenu izvedene i legalizovane promene tendencijski produbljuju krizu i, objektivno otežavaju reformu. Razloge tome treba tražiti i u značajnim manjkavostima, još važećeg, političkog sistema socijalističkog samoupravljanja, koje tek sada postaju očigledne.

Činjenica da u sistem nisu ugrađeni neophodni *samokorektivni, samozaštitni i samorazvojni* mehanizmi omogućava sada njegovo vaninstitucionalno i vanustavno menjanje. Istovremeno, socijalističko-samoupravna jednodimenzionalnost ostavila je izvan Ustava i sistema osnovne civilizacijske i univerzalne vrednosti. Pošto ustavno nisu sankcionisane, odnosno sistemski zaštićene kao temeljne i trajne vrednosti društva, one nisu ni mogle (p)ostati osnovne integrativno-vrednosne poluge njegove samoreprodukcije. U takvoj situaciji, navedene vrednosti postaju *manipulativna sredstva u političkoj promociji* raznorodnih subjekata u njihovom nastupu ka vlasti.

Pozivom na korpus ekonomsko-političkih i demokratskih vrednosti nastaju ispodcivilizacijski i aistorijski politički pokreti. Zajedničko im je to da navedene vrednosti zaodevaju

u nacionalno, posreduju ih i omeđuju nacional(ističkim)nim. Umesto društva građana, promovišu i nude apstraktno-mitskim nacionalnim kolektivitetom ispunjeno društvo. Na toj osnovi, tekuće, a ustavno nekontrolisane promene prete da zaustave i ponište reforme. Naime, ustavni interregnum *omogućava jednokratne političke akte usmerene na rastakanje jugoslovenske društvene i državne zajednice*. U ovom trenutku, kriza i krah samoupravnog projekta prete da prerastu u krah jugoslovenskog društva. Drugim rečima, latentne i javne protivurečnosti reforme i promena tim aktima dolaze u sukob. Od načina razrešenja tog sukoba zavisi i dalja sudbina jugoslovenskog društva. A to znači i dograđene koncepcije i sistema opštenarodne odbrane.

Naznačavanje mogućih reperkusija reformi i promena na koncepciju opštenarodne odbrane zahteva skiciranje bitnih elemenata radikalno različitih pristupa jugoslovenskom društvu i njegovoj krizi. Uz rizik pojednostavljivanja, moguće je evidentirati dva osnovna pristupa. *Prvi*, koji nastaje na bazi reformske reakcije na krizu, *pretenduje na demokratsku rekonstituciju Jugoslavije* na osnovama modifikovanog apsorbovanja, istorijom potvrđenih, civilizacijskih vrednosti i sadržaja modernog društva. Taj pristup je najcelovitije sadržan u programu reformi Saveznog izvršnog veća.

Drugi, pristup se može označiti kao pokušaj *promena rastakanjem i preoblikovanjem državnog bića Jugoslavije* prema nacional-separatnim i pseudodemokratskim parcijalnim interesima. Varijante ispoljavanja, kao i socijalno-politički nosioci drugog pristupa su brojni. Zbog ideološko-političke mimikrije i socijalne (nacionalne) demagogije teško ih je prepoznavati. Shodno tome, i za prevladavanje, odnosno dokidanje krajnjih negativnih konsekvenci tih programa nije više dovoljna samo političko-propagandna antidelatnost. Zbog toga su, u našoj podeli, *prvi i drugi* pristup, dugoročno posmatrano, ne samo inkompatibilni već i suprotni. Sa znatnom verovatnoćom se može pretpostaviti da će se odlučujuće političke borbe u bliskoj budućnosti na jugoslovenskom nivou voditi između političkih zastupnika ta dva koncepta. Isto tako, može se pretpostaviti da će u zahvatu rasprava i borbi biti i koncepcija opštenarodne odbrane, odnosno društvena pozicija i uloga oružanih snaga SFRJ.

Činjenica da se radi o, manje ili više, oformljenim i javno prezentovanim programima, od kojih se neki već ozbiljuju, zahteva otkrivanje njihovih *konsekvenci* po Savez komunista i koncepciju opštenarodne odbrane. U tu svrhu ćemo, prvo prezentirati, u lapidarnom i modelskom vidu, osnovna obeležja navedenih programa.

Ishodišna i uhodišna tačka programa Saveznog izvršnog veća i ostalih jugoslovenski opredeljenih snaga, jeste *demokratska reintegracija i rekonstitucija Jugoslavije*. Reformskim zahvatima žele se stvoriti neophodne pretpostavke za sklapanje novog „društvenog i političkog ugovora” između građana, naroda i narodnosti, odnosno republičkih država, o sadržaju, karakteru i načinu funkcionisanja Jugoslavije. Istovremeno, želi se obezbediti, spram konkretnih uslova, a po meri modernog društva, optimalna autonomija svih subjekata i sfera u okviru interesno-demokratske integracije Jugoslavije. Centralna osa programa je uspostavljanje *autonomije ekonomije, politike i građana*. Na tim osnovama je i počeo proces radikalne reforme ekonomskog i političkog sistema Jugoslavije.

Koncept ekonomske reforme SIV-a počiva na tržišnoj privredi, kojoj su, izvori i pretpostavke pluralizma vlasništva i privrednih subjekata, slobodan protok roba, kapitala i radne snage, slobodna inicijativa i konkurencija, tržišno vrednovanje rezultata rada i njima primerena organizacija društva i (savezne) države. Saveznoj državi su namenjene samo makroekonomske funkcije. Od tržišne privrede se očekuje da, po tempu i meri ukorenjivanja, odigra *ulogu integrirajućeg faktora*, odnosno „razarača” uspostavljenih parcijalnih (i nacionalnih) egoizama. Jer, načelno, onog trenutka kada profit postane motivacioni i integrativni faktor razvoja društva jezičke, nacionalne, verske, kulturne, političke i ideološke razlike ostaju „za popodne”.

Komplement tržišnoj privredi, i njen neophodan uslov, jeste demokratski politički sistem. U idel-tipskoj varijanti pretpostavlja suverenitet građana i naroda (kao demosa), garantovana građanska prava i slobode pojedinca, višepartijski parlamentarni sistem, sa parlamentom kao centrom vlasti, podelu vlasti na nezavisno zakonodavstvo, sudstvo i izvršnu vlast, vladavinu prava, odnosno pravnu državu, slobodnu

javnost itd. Shodno tome, projekt reformi političkog sistema koji zastupa SIV, u kompletu sa reformom ekonomskog sistema, objektivno znači stvaranje *novog društvenog sistema*. Iz njega sledi uspostavljanje novih odnosa i nadležnosti, redefinisanih i novostvorenih, društvenih i političkih subjekata.

Prvi korak ka tome je ustavno redefinisanje napuštanjem ideologijskih u korist civilizacijskih, osnovnih i trajnih društvenih vrednosti. Novim ustavom se žele sankcionisati i zaštititi zajednički i opšteprihvaćeni interesi svih konstituenata jugoslovenskog društva. U okviru toga, predviđa se ukidanje svakog političkog monopola i dezideologizacija sistema. Država i njeni organi treba da poprime *nadstranački karakter*, odnosno da sačuvaju funkcionalnu samostalnost od tekućih političkih procesa i promena. Da bi to mogli biti, moraju postati *reprezentanti interesa celog društva*, a ne njegovih pojedinih delova. Uslov za to je ustavno garantovanje temeljnih društvenih postulata i vrednosti. Radi toga je neophodno u politički sistem ugraditi samozaštitne i samorazvojne instrumente. Drugim rečima, Ustav i sistem moraju biti *zaštićeni* od jednokratnih i jednostranih promena po logici izbornih smena vladajućih partija. Jednom uspostavljeni i sankcionisani društveni odnosi moraju imati ustavom garantovanu stabilnost. U suprotnom, društvo bi se nalazilo u stanju stalnog konflikta, odnosno letentnog ili otvorenog sukoba. Istovremeno, i Ustav i sistem moraju biti opremljeni mehanizmima demokratske izmene i usavršavanja. Uslov za to je instaliranje i instrumenata zaštite važećeg poretka od nasilnog (neustavnog) menjanja, odnosno rušenja.

Lako je ustanoviti da se najavljene vladine reforme društva i sistema direktno reflektuju na Savez komunista i koncepciju opštenarodne odbrane, odnosno njihovu interakcijsku vezu. One se, istovremeno, prožimaju sa samopreobražajem SK i dogradnjom koncepcije opštenarodne odbrane „u hodu”.

Politička pozicija SKJ radikalno se menja. Mada saveznim ustavom još nije nepotvrđeno, počelo je političko razvlašćivanje Partije. Vladinim projektom napušteni su postulati partijskog projekta socijalizma (integralnog samoupravljanja). Umesto svojinskog i političkog monizma, uvodi se pluralizam.

Na mesto samoupravno-dogovornog uređenja ekonomije, stupa tržište. Tendencijski, SKJ postaje *samo jedan* od političkih (partijskih) subjekata društva. Količina političke moći i uticaja SKJ u sistemu i društvu ubuduće će zavisiti od uverljivosti programa i izborne podrške građana. Nakon izbornog legitimisanja, realizacija projekta će morati da se kreće u ustavnim i sistemskim okvirima. A to znači, sve nameravane prosocijalističke promene postajaće izvodljive tek nakon skupštinskog verifikovanja. Time se u Sloveniji, a verovatno i Hrvatskoj, već sada, bitno menja odnos SKJ i državnih organa. Kida se dosadašnja direktna sprega, a nastaje parlamentarno posredovan odnos.

U javnosti odomaćeni termin depolitizacije odbrane, odnosno Armije, ne izražava adekvatno suštinu problema i nameravanih reformi. Pojednostavljivanjem se taj proces najčešće svodi na ukidanje Organizacije SKJ u JNA. Međutim, to je samo jedan aspekt. Naime, svaka institucionalizovana oružana sila jeste relevantan politički subjekt konkretnog društva. Utoliko je i nemoguće izvršiti njenu suštinsku depolitizaciju. Radi se samo o tome *na koji način* organizacija oružane sile *ispoljava svoj politički subjektivitet*, a to presudno zavisi od karaktera uređenja političkih i društvenih odnosa u svakom društvu. U modernim društvima, sa višestranačkom parlamentarnom vladavinom i pravnom državom, oružane snage nisu *samostalan politički subjekt*. Istim tim sistemom one su zaštićene i od eventualne političke samovolje trenutnih vlastodržaca. Odbrana je vrhovni interes svakog društva pa ne može biti prepuštena odlukama pojedinaca ili grupa. Stoga, oružane snage u okvirima pravne države zadržavaju svojevrsnu političku autonomiju. Umnogome su nezavisne od tekuće politike, a posebno u stvarima struke. Dakako, ni u jednom društvu nije do kraja ostvaren model čistih odnosa politike i oružanih snaga.

Izmenom društvenog sistema u Jugoslaviji nužno će se menjati ustavno-sistemski okviri i pretpostavke političkog subjektiviteta oružanih snaga. U meri u kojoj se bude konstituisao parlamentarni sistem, kao centar odlučivanja, nestajaće potreba, a i mogućnost samostalnog političkog delovanja Armije. Ostajući oružana sila celog društva, Armija će, formalno i faktički, morati da izrazi svoju ulogu *opštedruštvenog*

reprezenta. Znači, neće moći posebno da zastupa ili favorizuje interese bilo kojeg društvenog sloja ili grupe, odnosno političke partije. Spoljašnja i unutrašnja odbrana ustavom utvrđenih društvenih interesa i vrednosti biće mera sistemom predviđene i dozvoljene, politizacije oružanih snaga.

Dosledno zaključivanje u okviru ideal-tipskog modela novog sistema i pretpostavljenog konsenzusa građana i njihovih predstavnika ne čini manje delikatnom trenutnu političku ulogu oružanih snaga (Jugoslovenske narodne armije). O tome govore i konsekvence koje slede iz, sasvim realne, mogućnosti ozbiljenja nacional-separatnih programa. Njihova prava i krajnja konsekvencija, kojom sve ostale postaju sekundarne, jeste namera jednostranog i vanustavnog ukidanja jugoslovenske državne zajednice, odnosno uspostavljanje novih (nacionalnih) država. Međutim, potencijalno ustavno (pre)uređenje jugoslovenske zajednice može nastajati samo kao izraz, demokratski ispoljene i uvažene, političke volje svih građana i njihovih ovlašćenih predstavnika. Do tada, oružane snage imaju obavezu da zaštite postojeći ustavni poredak i obezbede poštovanje demokratskih uzusa prilikom njegove promene. Da bi to mogle, one moraju garantovati i teritorijalni integritet Jugoslavije.

Zbog svega navedenog, aktuelni politički angažman oružanih snaga može imati presudan značaj. Sve dok se kreće u granicama reformskog projekta vlade, objektivno mu povećava mogućnost za realizaciju. Zbog toga se političko opredeljivanje oružanih snaga SFRJ sada *ne može racionalno legitimisati ideološkim i partijskim, već samo državnim, ustavnim i međunarodno-pravnim razlozima*.

Politička volja u jugoslovenskom društvu i njegovim delovima sada se uspostavlja novim mehanizmima i instrumentima i ne podleže dosadašnjoj, jednopartijskoj logici. Novonastajući parlamentarni sistem će biti nadležan da ustavno i sistemski omeđi politički prostor i pravila artikulisanja i usaglašavanja različitih interesa. Istorijski i civilizacijski interesi ujedinjenih građana, naroda i narodnosti *minimalna su, ali sasvim dovoljna i nepromenljiva platforma političke pozicije oružanih snaga*. Njihova uloga je da, u skladu sa postojećim i promenjenim ustavom, garantuju kontinuitet državnosti i ustavnosti Jugoslavije i nepovredivosti njenih spoljnih i unutra-

šnjih granica. Da bi to mogle da obave, oružane snage i njeni subjekti moraju preispitati valjanost konceptijskih i doktrinar-nih polazišta opštenarodne odbrane, i na njima zasnovani sistem opštenarodne odbrane. Dogradnja Konceptije i Sistema biće valjana samo ako sferu odbrane *primeri* izmenjenom društvenom i nastajućem sistemskom ambijentu.

MOGUĆI PRAVCI DOGRADNJE KONCEPCIJE OPŠTENARODNE ODBRANE

Može se desiti da naslovom postavljena dilema završi kao sofizam. Ali, isto tako, dilema može da odvede u terminološke rasprave, koje bi zamaglile suštinu problema. Uostalom, odgovarajuće imenovanje treba da usledi tek nakon temeljnog uvida u predmet rasprave i proces koji se njom pokreće. Početne opasnosti se mogu izbeći dodatnim preciziranjima. Ona, pak, pretpostavlja moguću saglasnost oko dva stava: (a) da kriza, promene i reforme u društvu zahtevaju temeljito preispitivanje valjanosti konceptije i sistema opštenarodne odbrane, i (b) da se tek evidentiranjem svih posledica i konsekvenci društvenih procesa mogu odrediti pravac, dubina i opseg promena u sferi odbrane. Zasnivanje pristupa preispitivanju nameće, iz metodoloških razloga, *razdvajanje vremen-skih i sadržinskih* komponenata konceptije. Na toj osnovi ćemo i pokušati da skiciramo moguće elemente postupka njenog preispitivanja.

S obzirom na vremensku dimenziju, neophodno je utvrditi koje su promene *trenutne*, a koje *trajne*. To zahteva i njihovo razvrstavanje u nužne, moguće i projektovane (željene) izmene i dopune. Da bi to bilo moguće, valjanost konceptije opštenarodne odbrane treba propitati spram sadašnje i buduće društvene i vojno-političke situacije.

Definisanje trenutnih, a to znači i nužnih promena zahteva otkrivanje *kritične tačke odbrane*. Drugim rečima, treba pouzdano utvrditi da li su, a ako jesu kako i koliko, promene u društvu ugrozile sadašnju odbrambenu sposobnost čitavog sistema, a posebno oružanih snaga i JNA. Isto tako, da li su, kako i koliko promene u Evropi i svetu smanjile ili povećale opasnost od ugrožavanja bezbednosti Jugoslavije. Tek na osnovu dobijenih rezultata biće moguće razlikovati vrste i

opseg promena i pristupiti njihovoj realizaciji. Trajne promene moraju krenuti od trenutnih, ali mogu proizaći tek iz naučne procene rezultante društvenih procesa i predviđanja posledica zaokruženja novog ekonomsko-političkog sistema po odbranu. Takođe, moraju se ukalkulisati i predvidljivi produkti aktuelnih kretanja u neposrednom i širem vojno-političkom okruženju. Na toj osnovi će biti moguće projektovanje *optimalnog odbrambenog modela*, odnosno utvrđivanje potreba i sadržaja trajne dogradnje koncepcije opštenarodne odbrane.

Realizacija prethodnih zadataka zahteva *ispitivanje vojno-političke izdržljivosti* sadržaja koncepcije opštenarodne odbrane. Stepem njihove izdržljivosti jedino se može izmeriti spram izvršenih i početnih promena u jugoslovenskom, evropskom i svetskom ambijentu. Naime, u okviru tih promena treba proveriti i utvrditi *otpornost, prilagodljivost i samorazvojnost* Koncepcije i Sistema. U tu svrhu, metodološki je opravdano uslovno razdvajanje *vojnih i političkih sadržaja* koncepcije opštenarodne odbrane, pa ih u prvoj fazi istraživanja treba zasebno ispitivati.

Vojne sadržaje moramo ispitivati istim redosledom kojim su i nastajali. Znači, treba poći od istih grupa determinantnih i uticajnih činilaca kao u vreme zaokruženja Koncepcije i njenog pretakanja u sistem opštenarodne odbrane. Potom, sledi provera postojanosti determinanti i činilaca u proteklom periodu. Stepem njihove postojanosti, odnosno promenjenosti, polazni je kriterijum u ocenjivanju saglasnosti i valjanosti vojnih sadržaja. Budući da je to specijalistički posao, njim će se baviti vojni eksperti. No, i oni moraju predvideti i uvažiti promene u političkim sadržajima koncepcije opštenarodne odbrane. S osloncem na ponuđene analitičke uvide u dosadašnji odnos Saveza komunista Jugoslavije i koncepcije opštenarodne odbrane, odnosno mogućnosti i probleme preobražaja SKJ i protivurečnosti rekonstitucije i reintegracije Jugoslavije, moguće je navesti sporne političke sadržaje koncepcije opštenarodne odbrane. Notiraćemo ih uz minimalna obrazloženja, nadajući se da će konkretni nosioci posla dogradnje koncepcije opštenarodne odbrane imati u vidu kompletnu argumentaciju. U prvoj fazi dogradnje treba preispitati i revidirati, po našem mišljenju, sledeće sadržaje:

a) *Ocena savremenog sveta.* Teorijski i faktički sve je manje održivo razlikovanje i suprotstavljavanje socijalističkih i kapitalističkih zemalja i snaga. Njihovim dubokim, dakako protivurečnim transformacijama tendencijski nastaju savremena postindustrijska društva. Svetskom ekonomskom utakmicom, na bazi informatičke revolucije, nastaju integrativni i dezintegrativni procesi. Svedoci smo tendencije konvergencije društva i sistema, koji stvaraju mogućnost nastanka novog, izmenjenog, globalnog, društva. Iz toga nastaju brojne promene koje menjaju vojno-političku kartu sveta.

b) *Samoupravni postulati i izvori odbrambene moći koncepcije opštenarodne odbrane.* U toku je demontiranje i deregulacija političkog sistema socijalističkog samoupravljanja reformskim zahvatima. Proklamovane samoupravne vrednosti društva i sistema nisu potvrđene. Stvaranjem tržišta privrede i nastankom sistema predstavničke višestranačke demokratije menjaće se subjekti odbrane, nosioci prava, nadležnosti i obaveza u sistemu opštenarodne odbrane.

c) *Idejno-politički postulati i izvorišta koncepcije opštenarodne odbrane.* Reformom je otpočeo proces dezideologizacije društva i sistema. Napušteni su osnovni idejno-teorijski postulati samoupravnog projekta. Savez komunista Jugoslavije i njegovi delovi su samoinicijativno napustili sva svoja dosadašnja idejno-teorijska opredeljenja. Nameravanim ustavnim promenama biće redefinisane osnovne društvene vrednosti, koje će postati predmet ustavne, systemske i odbrambene zaštite.

d) *Vodeća i rukovodeća pozicija Saveza komunista Jugoslavije u koncepciji i sistemu opštenarodne odbrane.* Samonajavljenim i ustavnim demonopolisanjem prestaju da važe idejne, političke i pravne osnove specijalnog položaja Saveza komunista Jugoslavije u koncepciji i ključne uloge u sistemu opštenarodne odbrane. Iz toga sledi i promena dosadašnjih sistemskih i političko-partijskih veza SKJ i ostalih subjekata odbrane.

e) *Uloga i zadaci važećih društveno-političkih organizacija u koncepciji i sistemu opštenarodne odbrane.* Napuštanjem transmisijskog položaja i preobražavanjem važeće društveno-političke organizacije, i pre ustavnih promena, gube svoju dosadašnju sistemsku poziciju. Bez obzira na to u kojem će se

pravcu razvijati (SSOJ u političke partije, Savez sindikata u nezavisne strukovne i slične sindikalne organizacije, SSRNJ u raznim pravcima itd.), one će do koncepcije i sistema opštenarodne odbrane ubuduće stizati preko novog političkog sistema.

f) *Koncepcijsko određenje moralne snage odbrane.* Spram promena u društvu, sistemu i poziciji Saveza komunista Jugoslavije, nužna će biti promena većine određenja vezanih za proizvodnju moralne snage odbrane, jer se menjaju njeni društveni, politički i idejni izvori. S obzirom na krizu Saveza komunista Jugoslavije, politička prestrojavanja i grupisanja građana, teško je očekivati da partijske idejne vrednosti mogu biti jedini i najbitniji generator poželjnog morala svih učesnika odbrane društva. Zato je, spram reformskih i društvenih promena, nužno napraviti nov koncept moralne snage opštenarodne odbrane.

g) *Određenje čoveka kao osnovnog činioca rata.* U važećim koncepcijskim i normativnim određenjima, uglavnom, jednostrano je definisan čovek u odbrani. Naglasak je na njegovim socijalističko-samoupravnim obeležjima. Gubi se iz vida da je svaki pojedinac u procesu razvijanja moralno-političkog stanja posrednik ponuđenih mu vrednosti i ciljeva. On ih prerađuje, prihvata ili ne prihvata prema prethodno stečenim stavovima i uverenjima.

SUMMARY

TRANSFORMATION OF THE LEAGUE OF COMMUNISTS OF YUGOSLAVIA AND PROBLEMS OF UPBUILDING THE TOTAL NATIONAL DEFENCE CONCEPT

The author analyses and considers the relation between the process of transformation of the League of Communists of Yugoslavia and the process of upbuilding the total national defence concept. He attempts to assess and establish the degree and content of interconnection between these two processes, with the aim of identification and recording their ramifications on our total national defence concept and system, i. e. on the defence abilities of Yugoslavia. The author starts with the assessment that, with a view to the commenced and announced reforms and changes in our society and the LCY, we can also expect an alteration of the character and scope of influence of the LCY to our total national defence concept and system. Since we have here complex and mutually contradictory crisis and reformistic processes whose

results cannot be foreseen in a substantial measure of reliability, the author has constructed, on the basis of a partial insight into the reality, initial suppositions on possible outcomes of the transformation of the LCY and of the reformation of our society.

Projects of reformation of the political and economic systems of our country are, objectively taken, leading to the creation of a new social system.* This process necessarily entails the establishment of new relations and authorizations of re-defined or newly created social and political factors. The state and its organizations and organs will gradually assume a supra-party character and attain functional independence in relation to current political processes and changes. The changes of the society and system announced by the Government directly reflect themselves on the relation between the LCY and the total national defence concept. The political position and power of the LCY are being radically altered. By the governmental project of reformation are abandoned postulates of the Party vision of socialism, i. e. of an integrated self-management system. Thus have been launched also changes in the relations between the LCY and the state organizations and organs. Their mutual interdependence is being gradually severed, and parliamentary regulated relations are being instituted. This process necessarily entails a fundamental alteration in the position of the LCY in our total national defence system. The author maintains that all these demand a reassessment also of validity of the ideological-political postulates and dimensions of our total national defence concept.

RÉSUMÉ

LA TRANSFORMATION DE LA LCY ET LES PROBLEMES DU PERFECTIONNEMENT DE LA CONCEPTION DE DEFENSE POPULAIRE GENERALISEE

Cet article traite du rapport entre la transformation de la Ligue des communistes de Yougoslavie et le perfectionnement de la conception de défense populaire généralisée. Il s'agit d'une tentative de déterminer le degré et les contenus de la corrélation dans laquelle se trouvent ces deux processus pour en identifier les répercussions sur la conception et le système de défense populaire généralisée, c'est-à-dire sur les capacités de défense de la Yougoslavie. L'hypothèse de l'auteur réside dans le fait qu'avec les réformes et les modifications annoncées et entamées dans la société et dans le Parti on peut s'attendre au changement du caractère et du domaine de l'influence de la LCY sur la conception et le système de défense populaire généralisée. Etant donné qu'il s'agit de processus de réforme complexes et contradictoires au beau milieu de la crise, et dont l'issue ne saurait être prévue avec une grande certitude, l'auteur se réfère à la réalité et tente d'esquisser les toutes premières hypothèses sur les résultats possibles de la transformation de la LCY et des réformes de la société.

Les projets de réforme du système politique et économique mènent objectivement vers un système social nouveau. D'où la nécessité d'établir les rapports et les compétences pour les sujets sociaux et politiques nouvellement créés. Progressivement, par leur caractère l'Etat et les autorités de l'Etat devront se placer au-dessus des partis pour être fonctionnellement indépendants

des processus et des changements politiques. Les réformes de la société et du système annoncées par le Gouvernement se reflètent directement sur le rapport entre la LCY et la conception de défense populaire généralisée. La position politique et le pouvoir de la LCY sont en modification radicale. Le projet du Gouvernement marque l'abandon des postulats du socialisme d'après la vision du parti, c'est-à-dire celui de l'autogestion intégrale. Ainsi commencent aussi les changements dans les rapports entre la LCY et les autorités de l'Etat. Progressivement, le lien direct sera aboli pour donner lieu aux rapports d'intermédiation parlementaire. D'où inévitablement la modification essentielle concernant la position de la LCY dans la conception et dans le système de défense populaire généralisée. Pour toutes ces raisons, l'auteur estime qu'il est nécessaire de remettre en question le bien-fondé des postulats idéo-politiques et des dimensions de la conception de défense populaire généralisée.

РЕЗЮМЕ

ПРЕОБРАЗОВАНИЕ СКЮ И ПРОБЛЕМЫ ДОСТРОЙКИ КОНЦЕПЦИИ ВСЕНАРОДНОЙ ОБОРОНЫ

В тексте рассматривается взаимоотношение преобразования Союза коммунистов Югославии и достройки концепции всенародной обороны. Речь идет о попытке определения степени и содержания связи этих двух процессов, с целью идентификации и учета их влияний на концепцию и систему всенародной обороны, т. е. на оборонительную способность Югославии. Исходная предпосылка автора содержится в положении, в согласии с которым, учитывая начатые и ожидаемые реформы и изменения в обществе, т. е. в Партии, можно ожидать и изменения характера и области влияния СКЮ на концепцию и систему всенародной обороны. Будучи речь идет о сложных и противоречивых кризисно-реформенных процессах, результаты которых нельзя предвидеть с большей надежностью, автором на основании частичного ознакомления с действительностью сконструированы исходные предпосылки возможного исхода преобразования СКЮ и реформ общества. Проекты реформ политической и экономической систем объективно ведут к созданию новой общественной системы. Из этого неизбежно последует восстановление новых отношений и компетенций вновь определенных и новосозданных общественных и политических субъектов. В перспективе государство и его органы приобретут надпартийный характер и функциональную самостоятельность по отношению к текущим политическим процессам и изменениям. Объявленные правительством реформы общества и системы прямо влияют на отношение СКЮ и концепции всенародной обороны. Политическая позиция и мощь СКЮ радикально меняются. Проект правительства покидает постулаты партийного видения социализма, т. е. интегрального самоуправления. Зтим начинаются и изменения в существующем взаимоотношении между СКЮ и государственными органами. Постепенно разрывается прямое сопряжение и восстанавливается отношение, в котором посредничает парламент. Из этого неизбежно выходят коренные изменения существующей до сих пор позиции СКЮ в концепции и системе всенародной обороны. Автор считает, что по всем этим причинам нужно пересмотреть и годность идейно-политических постулатов и измерений концепции всенародной обороны.